

ХАРКІВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ
ПЕДАГОГІЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМ. Г.С.СКОВОРОДИ

**ФОРМУВАННЯ ЖИТТЄВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ
ОСІБ З ОСОБЛИВИМИ ОСВІТНИМИ ПОТРЕБАМИ
В СИСТЕМІ ПОЗАШКІЛЬНОЇ, СПЕЦІАЛЬНОЇ
ТА ІНКЛЮЗИВНОЇ ОСВІТИ**

Збірник наукових праць

Харків 2023

логопатів.....	322
Гайдук Д.О. Формування уявлень про світ професій у дітей дошкільного віку з інтелектуальними порушеннями як засіб профорієнтації у закладах дошкільної освіти.....	325
Гаменко В.Е. Дидактична гра як засіб корекції звуковимови у дітей дошкільного віку.....	328
Гевеленко Г.В. Особливості розвитку та корекційно-виховна робота з дітьми з затримкою психічного розвитку.....	331
Горбунова Т.М. Вплив продуктивних видів діяльності на формування моторного праксису у дітей із загальним недорозвиненням мовлення.....	334
Грицай О. С. Використання засобів альтернативної комунікації у роботі з дітьми з РАС.....	337
Гуріна С.С. Формування техніки читання у дітей із затримкою мовленнєвого розвитку.....	342
Демченко Н.О. Використання дидактичних ігор та ігрових прийомів у роботі з розвитку мовленнєвої активності дошкільників із загальним недорозвиненням мовлення.....	345
Дем'яновська А.А. Формування дієслівної лексики дітей із загальним недорозвиненням мовлення.....	350
Дем'янюк С.С. Організація безбар'єрного просторового середовища дітей в інклюзивному класі.....	354
Довженко А.О. Логопедична робота зі стимуляцією мовленнєвої активності у дітей молодшого віку	356
Докійчук І.О. Формування відповідального ставлення до здоров'я у системі здоров'язбережувальної діяльності в закладах освіти.....	359
Дорошева С.О. Теоретичне обґрунтування проблеми використання театралізованої діяльності як засобу соціалізації дітей молодшого шкільного віку з порушеннями мовлення.....	362
Дюсембіна А.С. Мнемотехнічні прийоми як засіб корекції звуковимови у дітей старшого дошкільного віку.....	369
Єльцова О.Є. Поняття про систему рес та її застосування у роботі з дітьми зі складними порушеннями розвитку.....	372
Єна А. Психолого-педагогічні умови збереження психічного здоров'я дітей із розладами аутичного спектра.....	377
Заскалько О.М. Особливості розвитку самооцінки у молодших школярів та підлітків із заїканням.....	382
Земляна К.А. Роль трудового навчання в процесі професійного самовизначення дітей з інтелектуальними порушеннями.....	386
Зінченко Д.А. Логопедична робота з розвитку мовленнєво – рухового апарату в дітей дошкільного віку, які страждають на дизартрію.....	387
Зюзін Ю. В. Принципи корекції мовленнєвого розвитку дітей засобами фізичного виховання.....	391
Кандаурова Е. В. Використання ігрових прийомів в логопедичній роботі зі стимуляції мовленнєвої активності у дітей молодшого дошкільного віку	395
Кизько Ю.В. Особливості модифікації підручників та посібників для	

Вирішення питання професійного самовизначення помітно ускладнюється наявністю порушень інтелектуальної сфери цієї категорії дітей, тож дуже важливим етапом роботи в цьому напрямку є ознайомлення учнів з наявними спеціальностями взагалі та засвоєння базових навичок, необхідних для опанування доступних професій.

Основою ефективного трудового виховання є виконання наступних завдань: формування позитивного ставлення учнів до праці; виховання розуміння необхідності участі у праці; розвиток інтересу до обраної професії. Виготовлення суспільно корисних речей і виконання суспільно значущих трудових завдань підвищують інтерес до роботи, сприяють формуванню у дітей соціальних мотивів діяльності.

У процесі праці у школярів з порушеннями інтелекту формуються такі цінні риси особистості, як колективізм, працелюбність, дисциплінованість, наполегливість, самостійність. У процесі праці, здійснюваного під керівництвом і спрямовуючим впливом вчителя, у дітей згаданої категорії відбуваються значні зрушення у розумовому розвитку, у розвитку пізнавальних, навчальних, громадських та інших потреб та інтересів.

Згідно багаторічному досвіду спеціальних шкіл варто наголосити, що за умови достатнього рівня організації трудового навчання можливо досягти значних результатів не тільки в загальному розвитку дітей з порушеннями інтелектуальної сфери, а й у формуванні готовності до самостійної праці. За підтримки держави та гуманного ставлення оточення особи з порушеннями інтелектуального розвитку здатні опанувати деякі робітничі професії і працювати на підприємствах, у сільському господарстві чи сфері обслуговування.

Характерні для дітей з порушеннями інтелектуального розвитку особливості трудової діяльності ускладнюють формування загальних трудових вмінь та навичок, що вимагає цілеспрямованого використання в рамках навчально-виховного процесу спеціальних прийомів і засобів роботи. Звідси висновок, що суспільство, держава та освіта відповідає за належну організацію трудового навчання задля спрямування його на розвиток дитини, формування її особистості та готовності до самостійного життя та праці.

Література

1. Чеботарьова О.В. Професійно-трудове орієнтування учнів з порушеннями опорно-рухового апарату та інтелекту. Освіта осіб з особливими потребами: виклики сьогодення : м-ли Всеукраїнської науково-практичної конференції. 2018. 165-171 с.
2. Мерсіянова Г.М. Професійно-трудове навчання у спеціальних загальноосвітніх навчальних закладах для розумово відсталих дітей: посібник. К.: Педагогічна думка, 2012. 80 с.
3. Бондар В.І. Дидактичні функції професійно-трудового навчання осіб з інтелектуальними порушеннями та умови їх реалізації. Актуальні питання корекційної освіти : збірник наукових праць. № 8. 2016.

Зінченко Д.А.

Здобувач вищої освіти спеціальності 016.01

Спеціальна освіта. Логопедія

Науковий керівник: Мірошниченко О. М.

кандидат педагогічних наук, доц. каф. спеціальної педагогіки
Харківський національний педагогічний
університет імені Г. С. Сковороди

КОРЕКЦІЙНО-РОЗВИВАЛЬНІ АСПЕКТИ РОЗВИТКУ МОВЛЕННЯ У ДІТЕЙ ДОШКІЛЬНОГО ВІКУ, ЯКІ СТРАЖДАЮТЬ НА ДИЗАРТРІЮ

Одним з важливих факторів повноцінного розвитку дитини правильне, добре розвинене мовлення. У сучасному світі високо цінується правильність мовленнєвого висловлювання і однією з головних мовленнєвих функцій є комунікація. Висловлена сторона мови часто сприймається як головний показник мовленнєвої норми.

Проблема корекції порушень мовлення дітей старшого дошкільного віку дуже актуальна в наш час. У зв'язку з тим, що все частіше спостерігається зростання мовленнєвих порушень, питання про спеціальну корекційну роботу стало найбільш важливим в логопедичній практиці.

У старшому дошкільному віці багато дітей мають значні відхилення в розвитку мовлення. Часто поширеним мовленнєвим порушенням є дизартрія.

Проблемою розвитку зв'язного мовлення у дітей займалися А. Богуш, А. Бородіч, К. Крутій, Є. Тихеева, Є. Фльоріна та інші. Спільна думка науковців полягає в тому, що навіть при відсутності мовленнєвих порушень розвиток зв'язного мовлення – це складний процес. Він значно ускладнюється, якщо у дитини наявні інтелектуальні порушення та/або присутнє загальне недорозвинення мовлення (ЗНМ). Вивченням ЗНМ з точки зору його причинності та механізмів займалося багато дослідників (Т. Ахутіна, Н. Жукова, О. Корнєв, Р. Левіна, О. Мастюкова, Є. Соботович, В. Тищенко, Л. Трофименко, Н. Трауготт та інші) [7, 237; 4, 124–129].

Дослідженнями проблем розвитку, виховання, навчання дітей з проблемами мовленнєвого розвитку (в тому числі й дизартрії) займалися такі українські вчені: Є. Соботович, В. Тарасун, М. Шеремет, Н. Чередніченко та інші [6, 10].

Вивчення літератури з проблеми корекції порушень мовлення старших дошкільників з дизартрією виявило, що таким дітям необхідна тривала систематична індивідуальна логопедична робота, якщо ж корекція не проведена вчасно, виникають труднощі в освоєнні комунікативної функції мовлення і при навчанні в школі.

Оскільки даний дефект має часте поширення, значущими залишаються проблеми діагностики дизартрії, а також організація логопедичної роботи щодо корекції порушень мовлення. Це становить основу актуальності даної проблеми.

В цілому розвиток особистості дитини визначається трьома факторами: а) передумовами: спадковість, з вродженими особливостями; б) умовами, в які входять соціальне оточення, сім'я, освітньо-виховний заклад, інші соціальні структури і ситуації, що визначають розвиток особистості за допомогою зацікавлених і близьких професіоналів; в) внутрішньою позицією самої

людини, що формується в процесі його індивідуального розвитку залежно від ціннісних орієнтацій сім'ї [1, 7].

Діагностуючи дитину дошкільного віку недостатньо лише констатувати інтелектуальну, мовленнєву, рухову чи сенсорну недостатність, необхідно поставити клінічний діагноз, який відображав би причину і механізм порушення розвитку, визначав прогноз соціалізації і навчання, а також підбирав ефективні шляхи та методи лікувально-корекційної роботи [1, 9].

Діагностика відхилень розвитку ґрунтується на порівняльному аналізі загальних і специфічних закономірностей психічного розвитку дитини. Діагностика повинна носити комплексний характер, тобто при її проведенні враховуються дані клінічної медицини (психіатрії, неврології, генетики), спеціальної педагогіки, психології. Діагностика порушень мовленнєвого розвитку (ПМР) – це комплексна проблема. І чим раніше вона вирішена, тим швидше почнеться і буде більш успішною реабілітація [1, 9 – 10.].

Оволодіння мовленням – досить важкий і багатосторонній процес, який безпосередньо пов'язаний зі становленням провідних видів діяльності дитини.

Формування мовлення в онтогенезі вивчалось багатьма дослідниками. Серед праць вчених слід назвати дослідження Д. Ельконіна, Л. Виготського, С. Рубінштейна, Ф. Сохіна, Г. Розенгард-Пупко, Р. Боскис.

Аналізуючи розвиток мовлення дитини в онтогенезі, слід зазначити різні етапи в цьому процесі, виділені фахівцями в галузі психології та педагогіки.

А. Леонтьєв розділив процес формування мови в онтогенезі на ряд етапів:

1 – й період – *підготовчий* (з моменту народження до 1 року);

2 – й період – *перед-дошкільний* (від 1 року до 3 років);

3 – й період – *дошкільний* (від 3 до 7 років);

4 – й період – *шкільний* (від 7 до 17 років).

Крик дитини є її першою голосовою реакцією. Плач і крик активізують роботу відділів мовленнєвого апарату: артикуляційного, голосового, дихального.

Діти, у яких мовлення розвивається нормально, мають певну послідовність освоєння звуковимовної сторони мовлення: гуління, «сопілка», лепіт, модульований лепіт. Мовлення дітей проявляється на стадії гуління, але її розвиток відбувається від 1,8 року до 6 років.

Дизартрія – порушення вимовної сторони мовлення, зумовлене недостатньою іннервацією мовленнєвого апарату. До дизартрії відносять розлади звуковимови, викликані порушеннями іннервації м'язів мовленнєвого апарату внаслідок органічного ураження центрального відділу мовленнєво-рухового аналізатора. Провідне порушення при дизартрії – тяжкий розлад різних сторін вимови. Крім порушень вимови, спостерігаються розлади мовленнєвого дихання, темпу й ритму, голосової функції, що зумовлюють нерозбірливість мовлення дитини. Інші структурні компоненти мовлення (розуміння мовлення, словник тощо) можуть відставати в розвиткові або бути збереженими [5, 67 – 82].

Причини дизартрії діляться на 3 групи: а) першу групу складають причини пренатального характеру; б) друга група – причини натального

характеру; в) третя група причин дизартрії – це причини раннього постнатального характеру.

У дітей з дизартрією порушено зосередження і довільний вибір інформації, що позначається на наступних стадіях пізнання, запам'ятовування, осмислення. Виснаженість уваги можна спостерігати в труднощах перемикавання з одного завдання на інше, зниженій інтелектуальній роботі, «трафаретних» способах вирішення пізнавальних завдань.

Дітям з дизартрією характерні видимі збої в системі спілкування: дитина намагається використовувати пропозиції різної складності, але мовлення не зрозуміле оточуючим через пропуск або перестановки структурних компонентів. Спотворення звуків і загальна змазаність мовлення значно впливають на виразність мовлення.

Основні симптоми дизартрії – порушення звуковимови і просодичного боку мовлення, які визначені характером і ступенем вираженості проявів розладів: артикуляційних, дихальних і голосових. При дизартрії відзначається несформованість всіх ланок складного механізму фонаційного оформлення висловлювання, в результаті чого спостерігаються голосові, просодичні, темпоритмічні і артикуляційно-фонетичні дефекти. Подібні порушення можуть бути причиною семантичних порушень і труднощів у комунікації [7].

Характерні мовленнєві порушення дошкільнят з дизартрією:

- 1) *артикуляційної моторики;*
- 2) *звуковимови;*
- 3) *мовного дихання;*
- 4) *голосу і просодичні розлади.*

Зміст корекційної роботи зі старшими дошкільнятами повинен базуватися на підставі логопедичного висновку. При визначенні змісту корекційної роботи слід враховувати індивідуальні особливості дітей [2].

Були визначені наступні напрямки корекційної логопедичної роботи:

1. Розвиток моторики мовленнєвого апарату;
2. Формування правильної звуковимови;
3. Розвиток інтонаційної сторони мовлення;
4. Розвиток фонематичного слуху і фонематичного сприйняття;
5. Розвиток лексико-граматичної сторони мовлення.

Логопедична робота з корекції порушень мовлення у дітей з дизартрією відповідає наступним принципам корекційної педагогіки:

1. *Принцип розвитку:* передбачає аналіз процесу виникнення дефекту. На основі даного принципу розробляються науково обґрунтовані шляхи корекційного впливу і можливості попередження мовленнєвих порушень.

2. *Принцип системного підходу:* передбачає системну будову і системну взаємодію різних компонентів мовлення: звукової сторони, фонематичних процесів, лексико-граматичного ладу.

3. *Принцип взаємозв'язку мови з іншими сторонами психічного розвитку:* передбачає, що мовленнєва діяльність дітей формується і функціонує в тісному взаємозв'язку з усіма психічними процесами.

4. *Принцип діяльнісного підходу*: для кожного етапу розвитку дитини характерно переважання певних видів діяльності – предметно-практичної діяльності, ігрової, навчальної. Плануючи корекційну роботу, логопед повинен враховувати, яка діяльність є провідною в даний віковий період.

Отже, огляд наукової літератури показав, що проблема корекції порушень мовлення у дітей з дизартрією є досить актуальною в сучасному світі.

Мовлення дітей з дизартрією розвивається зі специфічними особливостями: є порушення фонетики, внаслідок несформованості всіх ланок складного механізму фонаційного оформлення висловлювання. Недостатньо розвиненими виявляються фонематичні процеси і лексико-граматичний лад мовлення, так як первинно порушені звуковимова і просодика. На тлі цього у дошкільнят з дизартрією є ряд психолого-педагогічних особливостей: порушення уваги, пам'яті, мислення, сприйняття, інтелектуальної діяльності, емоційно-вольової сфери.

Було визначено зміст логопедичної роботи з корекції порушень мовлення дітей старшого дошкільного віку, враховуючи індивідуальні та особистісні особливості кожної дитини.

Література

1. Азаренкова Н. І. Актуальні проблеми діагностики мовленнєвого розвитку дітей раннього віку. *Актуальні питання корекційної та інклюзивної освіти. зб. наук. пр. / за заг. ред. Бойчука Ю.Д. Х.*: ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2020. – 376 с.
2. Колупасєва А. А., Таранченко О. М., Сак Т. В., Марчук Т. Ф., Прохоренко Л. І. Путівник для батьків дітей з особливими освітніми потребами: навч.-метод. посібн. у 9-ти книгах, кн. 9 «Дитина із порушенням мовленнєвого розвитку». За заг. ред. Колупасєвої А. А. К.: ТОВ ВПЦ Літопис-XX. 2010. (Серія «Інклюзивна освіта»). 36 с.
3. Методичні рекомендації до виконання та захисту магістерської кваліфікаційної роботи для здобувачів вищої освіти другого (магістерського) рівня спеціальності 016 «Спеціальна освіта». Укл. В. Коваленко, Н. Голуб, О. Казачінер, Н. Сінопальнікова, О. Міщенко, А. Галій. Харків : ХНПУ імені Г.С. Сковороди, 2022. 62 с.
4. Мірошніченко О.М, Бойчук Ю.Д., Дрожик Л.В. Використання дидактичних ігор та ігрових прийомів у роботі з розвитку мовлення старших дошкільників з інтелектуальними порушеннями. *«Актуальні питання спеціальної, інклюзивної і здоров'язбережувальної освіти»*, (20 жовтня 2022 р.) / за загальною редакцією проф. Бойчука Ю.Д.–Харків : ХНПУ імені Г. С. Сковороди, 2022. С. 124–129.
5. Обухівська А., Ілляшенко Т., Жук Т. психологу про дітей з особливими потребами у загальноосвітній школі. К.: Редакції загальнопед. газет. 2012. 128 с. С. 67 – 82.
6. Чередніченко Л. А. Рання логопедична корекція: навч.-метод. посіб. / МОН України, Уманський держ. пед. ун-т імені Павла Тичини, каф. спец. та інклюз. освіти; уклад. Л. А. Чередніченко. – Умань : Візаві, 2020 – 150 с.
7. Шеремет М. К. Логопедія. Підр., 2-ге вид., переробл. та доп. К.: Видавн. дім Слово. 2010. 672 с.

Зюзін Ю. В.

здобувач вищої освіти спеціальності 016 Спеціальна освіта

Науковий керівник: Мога М. Д.

доктор педагогічних наук, професор

Дніпровський національний університет